

BOGU NA SVOM JEZIKU
(SIMPOZIJ I IZLOŽBA, RIM – VATIKAN)

A Dio nella propria lingua: La liturgia romana nella lingua slava ecclesiastica croata e nella scrittura glagolitica / To God, in our own language: The Roman liturgy in the Croatian Church Slavonic language and the Glagolitic script. Znanstveni simpozij: Pontificio Istituto Orientale, Rim, 13. 11. 2018. Izložba: Museo della Basilica di Santa Maria Maggiore, Stato della Città del Vaticano, 13. – 30. 11. 2018.

Povodom otkrivanja spomen-ploče postavljene u prostoru Krstionice papinske bazilike Svete Marije Velike u Vatikanu¹ i na hvalevrijednu inicijativu veleposlanika pri Svetoj Stolici Nevena Pelicarića u studenome 2018. godine priređeni su znanstveni simpozij i izložba pod zajedničkim nazivom *Bogu na svom jeziku: rimska liturgija na hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku i na glagoljici*. Oba su događaja održana u organizaciji Staroslavenskoga instituta i Veleposlanstva Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici te pod pokroviteljstvom Ministarstva vanjskih i europskih poslova, a materijalno su ih pored Staroslavenskoga instituta poduprli Ministarstvo vanjskih i europskih poslova te Ministarstvo kulture.

Znanstveni je simpozij održan u utorak 13. studenoga 2018., a pozdravne su govore održali: o. Željko Paša SJ u svojstvu osobnoga predstavnika rektora Papinskoga Orijentalnoga Instituta (*Pontificio Istituto Orientale*), o. David Nazaro SJ, podrektor i predsjedatelj Papinskoga liturgijskoga instituta (*Pontificio Istituto Liturgico*) Papinskoga kolegija i visokoga učilišta Sant'Anselmo (*Pontificio collegio e ateneo Sant'Anselmo*), o. Jordi-Augusti Piqué i Collado te Neven Pelicarić,

hrvatski veleposlanik pri Svetoj Stolici, i Vida Vukoja, ravnateljica Staroslavenskoga instituta, u ime organizatora.

Niz od pet izlaganja uvodom je popratio i moderirao ugledni talijanski slavist akad. Giorgio Ziffer (*Università di Udine; Accademia Ambrosiana, Milano*), na čemu su mu organizatori skupa iznimno zahvalni. Izbor se cijenenoga prof. Ziffera pokazao vrlo sretnim, s obzirom na njegovo ranije višekratno iskazano uvjerenje da hrvatsko glagoljaštvo zaslužuje prepoznatljivije mjesto u okviru paleoslavistike i medievistike.

Izlaganje akad. Ivanke PETROVIĆ (*Accademia Ambrosiana, Milano; HAZU, Zagreb*) – *La letteratura croata medievale fra la tradizione cirilometodiana e la civiltà letteraria dell'Europa occidentale: Slavia croatica* – sažeta je sinteza koja istražuje i definira mjesto hrvatske srednjovjekovne književne kulture između i unutar slavenskih književnosti i literarne civilizacije latinske Europe. Srednjovjekovna je *Slavia* imala više lica kulturnoga razvoja, o kojima se osobito intenzivno raspravljalo od sredine 20. stoljeća, te je, nakon niza rasprava i polemika europskih i američkih znanstvenika, talijanski slavist Riccardo Picchio

¹ Vidi dalje sljedeću vijest: V. Vukoja, 2018., Postavljanje spomen-ploče u čast ćirilometodskoga i posebno hrvatskoglagoljskoga nasljeđa u papinskoj bazilici Svete Marije Velike u Vatikanu (*Slovo 68*: 392–394).

u slavenskom srednjovjekovlju ponudio, afirmirao i kodificirao dvije kulturne cjeline: istočnu slavensku književnost bizantskih korijena i zapadnu slavensku književnost pretežno oslonjenu na zapadnu latinsku literarnu civilizaciju nazvavši ih *Slavia orthodoxa* i *Slavia romana*. Autorica prihvaća uvrštavanje hrvatske medievalne književne kulture u zajedništvo *Slaviae romanae*, ali ističe i duboku ukorijenjenost bogate hrvatske glagoljske književnosti i hrvatskoga crkvenoslavenskoga jezika u ćirilometodsku tradiciju bizantske kršćanske misije, osobito u ranome srednjovjekovlju, kao što istodobno ističe i ranu hrvatsku latinsku književnost poniklu na kasnoantičkoj romanskoj tradiciji na hrvatskome tlu – književnost kakvu nisu mogle imati druge zapadne slavenske književnosti istoga kruga. S obzirom na takvu slojevitost i kompleksnost hrvatske književne kulture srednjega vijeka, za koju Ivanka Petrović predlaže pojam *Slavia croatica*, hrvatski medievisti imaju zadaću da svoj dio slavenske jezične, književne i kulturne povijesti srednjega vijeka istražuju u nekoliko sastavnica i u vrlo širokom europskom kontekstu. *Slavia croatica*, zahvaljujući svojem bogatom glagoljaštvu, dijeli ćirilometodsku tradiciju i znatno jezično i književno zajedništvo s drugim slavenskim narodima. Istodobno, zahvaljujući svojoj latinskoj literaturi, te zapadnim literarnim izvorima svojih vernakularnih tekstova u zreлом i kasnom srednjovjekovlju, hrvatska srednjovjekovna književnost također dijeli s *Romanion* i *Germanion* zajedništvo literarne civilizacije latinske Europe.

Izlaganjem *The Western heritage of Medieval Croatian culture: the literature in the Glagolitic script* prof. dr. Johannes REINHART (*Institut für Slawistik, Uni-*

versität Wien, u miru) istražuje i ukazuje na različite aspekte hrvatske srednjovjekovne književnosti s osobitim naglaskom na njezino usmjerenje i pripadnost kulturi Zapadne Europe. Ne upuštajući se u prikaz i ocjenu bogate hrvatske latinske književnosti, zahvaljujući kojoj je hrvatska zemlja jedna od rijetkih europskih zemalja neprekinute latinske tradicije između antike i srednjega vijeka, autor se ponajprije bavi prijevodima hrvatskih vernakularnih djela. Uz prijevode s grčkoga jezika, koji su u Hrvatsku stizali osobito južnim putem iz Makedonije i Bugarske, hrvatski su se glagoljski tekstovi raznih književnih žanrova prevodili i s latinskoga jezika. Među književnim žanrovima autor nabraja apokrifne, hagiografske tekstove, homilije, romane te razna djela srednjovjekovne nabožne književnosti.

Svojim izlaganjem, *La tradizione manoscritta glagolitica croata e la letteratura della Slavia Christiana*, akad. Giorgio ZIFFER skreće pozornost na najstariji dio crkvenoslavenske književnosti, na književnost između 863. godine i kraja 11. stoljeća, koju posljednjih desetljeća znanstvenici definiraju pod pojmom *Slavia Christiana*. Premda nije sačuvana u autografima, nego u rukopisima kasnijih stoljeća, ta originalna i prijevodna književnost vrlo je značajna i obuhvaća velik dio slavenskoga svijeta. U toj književnosti, gledano s kritičko-tekstološkoga gledišta, hrvatski glagoljski tekstovi imaju veliku važnost jer često predstavljaju najstarije svjedoke pojedinih djela, pa tako i najznačajnije tekstove za rekonstrukciju takvih djela najbliže njihovim originalima. Dovoljno je spomenuti fragmente *Života sv. Konstantina-Ćirila* sačuvane u hrvatskim glagoljskim brevijarima i *Nikodemovo evanđelje* prevedeno s latinskoga jezika vjerojatno u 10. stoljeću.

Povijest književnosti koju nazivamo *Slavia Christiana* još je slabo istražena i poznata, a njezini se temelji mogu istražiti uvažavajući i znatne prinose i vrijednosti koje joj je dala rukopisna tradicija hrvatske glagoljske književnosti.

Izlaganjem *La Sacra Scrittura nei libri liturgici croato-glagolitici* dr. sc. Vesna BADURINA STIPČEVIĆ (*Staroslavenski institut*) svratila je pozornost na činjenicu da cjelovita hrvatskoglagoljska Biblija nije sačuvana premda postoje indicije da je ona postojala. Hrvatskoglagoljsku Bibliju danas je moguće rekonstruirati samo pomoću brojnih biblijskih lekcija sačuvanih u glagoljskim misalima i brevijarima, a takvoj je rekonstrukciji upravo Vesna Badurina Stipčević posvetila najznatniji dio svojih znanstvenih istraživanja. Sačuvani biblijski tekstovi govore da su glagoljski prijevodi nastajali prema raznim predlošcima i tijekom nekoliko povijesnih razdoblja: od ćirilometodskih prijevoda Biblije i grčkih izvora do prijevoda i prilagodbi latinskim tekstovima Svetoga pisma. Posljednjih su desetljeća tematici hrvatskoglagoljske Biblije posvećene značajne tekstološke studije, kao i pretisci i kritička izdanja hrvatskoglagoljskih liturgijskih knjiga.

Dr. sc. Kristijan KUHAR (*Staroslavenski institut*) svoje je izlaganje *La tradizione della liturgia romana nella lingua slava ecclesiastica (croata)* posvetio latinskoj rimskoj liturgiji na hrvatskom crkvenoslavenskom jeziku. Drži da se ta pojava dosta zanemarivala, pa je čak ostala i na marginama znanstvenih istraživanja. Ipak, ostaje činjenica da se rimska liturgija slavila na dvama jezicima, na latinskom i crkvenoslavenskom jeziku i u knjigama ispisanim latiničnim i glagoljskim pismenima. To obogaćuje

tradiciju rimskoga obreda, kao i cijelo europsko liturgijsko i kulturno naslijeđe.

Istoga je 13. studenoga, nakon zaključenja znanstvenoga simpozija, započela svečanost otvorenja izložbe, i to nastupom prof. dr. sc. Katarine LIVLJANIĆ pokraj spomen-ploče, posvećene ćirilometodskom i posebno hrvatskoglagoljskomu naslijeđu, isklesane glagoljicom i ispisane hrvatskim jezikom uz talijanski prijevod u velebnom prostoru Krstionice papinske bazilike Svete Marije Velike. Ta je vrsna izvođačica srednjovjekovne glazbe i voditeljica svjetski poznatoga ansambla *Dialogos* te profesorica na Sveučilištu *Sorbonne* otpjevala tri skladbe. Prva je među njima *Plač Jeremije proroka* iz hrvatskoglagoljske baštine Poljica, a dvije su autoričine glazbene rekonstrukcije: molitve zaklinjanja *Zaklinam tebe, prinečisti duše* iz Kašićeva *Rituale Romanum Illyrica Lingua* (1640.) i *Blagoslov naroda* čiji je tekst sačuvan u Arhivu zadarske nadbiskupije (*ms. 3310*, a. 1677; *ms. Filippi*, a. 1782).

Otvorenje je izložbe nastavljeno pored središnjih vitrina Muzeja papinske bazilike Svete Marije Velike, budući da su u njima bili postavljeni izložci. Prigodnim su slovom izložbu predstavili dr. sc. Sandra POŽAR i dr. sc. Ivan BOTICA u ime troje autora (pored navedenih, izložbu supotpisuje dr. sc. Kristijan Kuhar), a Neven Pelicarić i Vida Vukoja prisutnima su se obratili u ime organizatora.

Izložba se sastojala od dva niza izložaka. Jedan čini devet panoa (120 × 80 cm) na kojima su predstavljeni tekstovi koji pokazuju da hrvatsko glagoljaštvo, ponajprije njegova liturgijska sastavnica, pripadaju Zapadu, a ne Istoku kako se još uvijek u inozemnim akademskim

i kulturnim krugovima prečesto misli. Pored toga, izloženo je dvanaest misala i brevijara – rukopisnih i tiskanih, u faksimilu i izvorniku. Izložbu je vidjelo oko 4000 ljudi.

Vrijedna je spomena činjenica da su simpozij i otvorenje izložbe održani 13. studenoga. Naime, na taj je datum 1962. godine šibenski biskup Josip Arnerić, tijekom trajanja Drugoga vatikanskog sabora, predslavio Svetu misu iz misala pisanoga glagoljicom i hrvatskim crkvenoslavenskim jezikom. Tom su se prigodom brojni saborski oci biskupi prvi put susreli s rimskim misnim obredom na jeziku koji nije latinski, a čime je hrvatskokrvenoslavensko glagoljsko nasljeđe bitno sudjelovalo u stvaranju javnosti najpoznatijega ploda Drugoga vatikanskog sabora – slavljenja liturgije na narodnim jezicima.

Sudionici su i organizatori skupa i izložbe tijekom boravka u Rimu i Vatikanu, ponovno zahvaljujući velikodušnoj inicijativi veleposlanika Pelicarića, imali priliku posjetiti više visokih akademskih i kulturnih ustanova. Najprije su 12. studenoga posjetili Vatikansku apostolsku knjižnicu i Vatikanski tajni arhiv gdje su mogli vidjeti neke od dokumenata i knjiga zanimljivih za istraživanje hrvatskoga glagoljaštva, a potom su 14. studenoga posjetili Arhiv Kongregacije za evange-

lizaciju naroda (negdašnja *Sacra congregatio de propaganda fide*) čije je susretljivo osoblje iznijelo arhivski materijal sadržajno vezan za hrvatsko glagoljaštvo te opću povijest Hrvata i Hrvatske. Istoga su 14. studenoga sudionici i organizatori simpozija sudjelovali i na općoj audijenciji pape Franje pri čemu je ravnateljica Staroslavenskoga instituta Vida Vukoja, zajedno s Vesnom Badurinom Stipčević, Svetomu Ocu ukratko predstavila Staroslavenski institut darovavši mu u ime Instituta faksimilno i preslovljeno izdanje prvoga dijela *Drugoga beramskoga brevijara* (Staroslavenski institut, 2018.).

U skladu s načelom akademske autonomije, znanstvene institucije s pravom oprezno ulaze u suradnju s institucijama izvanakademskega okružja. Stoga valja napomenuti da je suradnja koja se ovom prilikom ostvarila između Staroslavenskoga instituta i Veleposlanstva Republike Hrvatske pri Svetoj Stolici potvrdila da akademska i diplomatska zajednica u promidžbi naše zemlje kao sastavnice europske kulture i znanstvenih istraživanja mogu ostvariti sinergiju čija kakvoća oplemenjuje ukupni javni prostor, a da pritom nisu narušena intrinzična svojstva akademskoga odnosno diplomatskoga djelovanja.

VIDA VUKOJA